

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З КОРЕКЦІЇ
УВАГИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АЛАЛІЄЮ ТА
ДИЗАРТРІЄЮ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи **KorLb1-M17**
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Логопедія. Спеціальна психологія
Зінчук Ольга Василівна

Керівник:
Сімко Алла Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри
логопедії та спеціальних методик

Рецензент:
Вержухівська Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ УВАГИ У ПСИХОЛОГІЇ	6
1.1. Характеристика властивостей уваги	6
1.2. Розвиток уваги в онтогенезі	14
1.3. Особливості уваги учнів молодшого шкільного віку.....	20
1.4. Зв'язок розвитку уваги та успішності в навчанні молодших школярів.....	28
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РОЗВИТКУ УВАГИ І МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ВАЖКИМИ РОЗЛАДАМИ МОВЛЕННЯ	37
2.1. Особливості розвитку мовлення і уваги у дітей з дизартрією.....	37
2.2. Особливості розвитку мовлення і уваги у дітей з алалією.....	46
РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА УВАГИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЇЇ КОРЕКЦІЇ	59
3.1. Опис методик дослідження та контингенту обстежуваних.....	59
3.2. Порівняльний аналіз результатів обстеження.....	62
3.3. Шляхи та засоби корекції недостатності властивостей уваги в учнів з вадами мовлення.....	68
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми. В останній час збільшується кількість дітей, які мають вади мовленнєвої діяльності. Такі діти мають значні труднощі у навчальній діяльності, тому вони направляються на навчання у спеціальні школи, завданням яких є розвинути мовлення і дати загальну освіту.

Проте, мовлення – це вища психічна функція, недорозвиток або порушення якої негативно позначається на формуванні інших психічних функцій, зокрема уваги. Психологічні дослідження і педагогічні спостереження показують, що навіть незначні вади мовлення супроводжуються недостатністю уваги, але від сформованості довільної уваги значною мірою залежить здатність дитини до засвоєння нових знань. Тому проблема вивчення особливостей уваги дітей з порушеннями мовлення є актуальною.

У спеціальній педагогіці є велика кількість наукових публікацій присвячених класифікації мовних порушень (Н. Гаврилова, О. Мілевська, Л. Волкова, О. Правдіна, М. Ейдінова, В. Ковшиков), аналізу причин їх виникнення (Р.Коен, А.Гутцман, Е.Фрешельс, М.Зеєман), характеристики структури дефекту при алалії (В. Орфінської, Н. Трауготт) та дизартрії (Е. Мастюкова, Л. Бадалян, Л. Журба).

Проте дуже мало літератури в якій би висвітлювалися результати психологічного вивчення дітей з алалією і дизартрією. Порівняльній характеристиці пізнавальних функцій дітей з моторною алалією і розумовою відсталістю присвятила свою роботу Є. Соботович.

Особливості уваги молодших школярів з алалією та дизартрією є мало досліджені, що обумовило тему нашої роботи «Особливості логопедичної роботи з корекції уваги дітей молодшого шкільного віку з алалією та дизартрією».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально визначити рівень сформованості властивостей уваги дітей з порушеннями

мовлення у порівнянні з нормою.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукової літератури щодо сутності і ролі уваги та її властивостей в психічному розвитку.
2. Здійснити аналіз наукової логопедичної літератури щодо причин і проявів психічних особливостей дітей з алалією та дизартрією.
3. Експериментально дослідити властивості уваги у дітей з нормальним психофізичним розвитком та з діагнозом алалія та дизартрія.
4. Порівняти особливості уваги дітей з вадами мовлення та дітей з нормою.
5. Визначити шляхи корекції.

Об'єктом дослідження є особливості уваги молодших школярів з алалією та дизартрією.

Предметом дослідження є концентрація, стійкість, зосередженість уваги у дітей молодшого шкільного віку з алалією і дизартрією та шляхи їх формування в умовах спеціальної школи.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовувались методи теоретичного та емпіричного дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми, метод моделювання та ін.;
- *емпіричні:* спостереження та аналіз роботи педагогів, психологів та логопедів спеціальної школи; коректурна проба (бланковий тест швидкості) Б. Бурдона, методика «Розрізнення картинок».

Гіпотеза дослідження: порушення або недорозвиток мовлення призводить до недостатності концентрації, стійкості та зосередженості уваги.

База дослідження: Дослідження проводилося на базі навчально-виховного комплексу I-III ступенів №17 (м. Кам'янець-Подільський) та спеціалізованої школи-інтернату для дітей з важкими порушеннями мовлення I-II ступенів (м. Хотин).

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів полягає у тому, що у дослідженні експериментально показано вплив недорозвитку і порушення мовленнєвої діяльності на недостатність властивостей уваги, зокрема концентрації, стійкості та зосередженості.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що зібраний матеріал може бути використаний в корекційній роботі спрямованій на розвиток уваги в учнів з порушеннями мовлення.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися та отримали схвалення на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2017 р.), на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2018 р.), IV міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 25 жовтня 2018 р.).

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає 114 сторінок.

ВИСНОВКИ

Узагальнення отриманих у роботі теоретичних та емпіричних результатів дало підстави зробити такі висновки:

1. Показники концентрації уваги дітей з типовим психофізичним розвитком знаходяться в діапазоні від 2,6 до 4,7. Концентрація уваги у дітей з порушеннями мовлення значно нижча: від 0,2 до 0,5. Швидкість виконання завдання у дітей з порушеннями мовлення нижча: за 1 хв. вони встигали переглянути на один рядок менше, ніж учні масової школи, при цьому кількість допущених учнями з вадами мовлення помилок у 8 разів перевищує цей показник дітей з типовим психофізичним розвитком. Майже у 30% дітей з порушеннями мовлення спостерігались пропуски цілих рядків. Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що концентрація уваги молодших школярів загально-освітньої школи близька до норми, тоді як, результати учнів з вадами мовлення є далекими від норми, порушення концентрації уваги є досить серйозними, що може призвести до погіршення загальної успішності у навчанні.

2. Показники стійкості уваги в дітей з типовим психофізичним розвитком знаходяться у межах норми (1,0-1,1), тоді як показники стійкості уваги у дітей з порушеннями мовлення знаходяться у діапазоні від 0,5 до 0,7, що є значно нижче норми. Кількість переглянутих знаків у логопатів в середньому 87, що майже вдвічі менше ніж в учнів масової школи (156). Звертають на себе увагу коливання продуктивності роботи протягом виконання завдання у дітей з порушеннями мовлення. Тоді як у школярів масової школи спостерігається стабільність, і навіть зростання продуктивності роботи.

3. Найбільша кількість учнів молодших класів загально-освітньої школи (3) назвала 8 відмінностей при роботі над визначенням зосередженості уваги. На основі результатів дослідження можна зробити висновок про перевагу в даній групі обстежуваних високого рівня зосередженості уваги.

Цього не можна сказати про дітей з вадами мовлення, так як переважна більшість з них, за даними обстеження, мають занадто низький або низький рівень зосередженості уваги(88,9%). Неможливість зосередити свою увагу на певному об'єкті або виді діяльності відіграє важливу роль в навчальній діяльності і успішності в цілому.

4. Аналіз результатів обстеження дітей з порушеннями мовлення показує, що їх увага характеризується недостатньою стійкістю, концентрацією та зосередженістю. Недостатність уваги необхідно враховувати в процесі педагогічної роботи з ними. Недорозвиток уваги ускладнює процес навчання, а також позначається на ефективності подолання мовленнєвих вад. Тому корекційна робота, яка проводиться з учнями спеціальної школи повинна бути спрямована не лише на розвиток мовленнєвої діяльності, а й на формування інших психічних процесів, зокрема властивостей уваги. Така робота повинна бути системною і комплексною, і має проводитись усіма спеціалістами задіяними у навчально-виховному процесі. А саме, вчителями, логопедами, психологами.

Розвивається увага – послаблюються і поступово зникають небажані явища, які нерідко його супроводжують: психомоторний неспокій, квапливість, або, навпаки, сповільненість, слабкі навички самостійної роботи, невпевненість у своїх силах.

5. Правильна побудова навчального процесу сприяє виробленню не тільки навичок організації своєї уваги у напрямку досягнення мети, а й звичок акуратного і добросовісного виконання своїх завдань. Умови зовнішньої регуляції уваги школярів, систематичного контролю старших породжують здатність в учнів до саморегуляції та самоконтролю, що є водночас і моментом особистісного самостворення.

В результаті проведеного експериментального дослідження ми отримали підтвердження гіпотези, що порушення або недорозвиток мовлення призводить до недостатності концентрації, стійкості та зосередженості уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб, пособие для студ. вузов. – 4-е изд., стереотип / Г. С. Абрамова. – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – 672 с.
2. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. – К. : «Радянська школа», 1976. – 346 с.
3. Барташніков І. А. Розвиток уваги та навиків навчальної діяльності у дітей 5-7 років / І. А. Барташніков, О. О. Барташнікова. – Тернопіль: «Богдан», 1998. – 64 с.
4. Выготский Л. С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте / Л. С. Выготский // Хрестоматия по вниманию. – М. : 1976. – С. 184–220.
5. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.2 Проблемы общей психологии / Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1982. – 504 с.
6. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т. – Т.3. – Проблемы развития психики / Л. С. Выготский // Под ред. А. М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.
7. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – Т.4 Детская психология / Л. С. Выготский // Под ред. Д. Б. Эльконина – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.
8. Гільбух Ю. З. Діагностика і виховання спостережливості / Ю. З. Гільбух. – К. : Радянська школа, 1991. № 5 – с. 19–24.
9. Ермолаев О. Ю. О связи внимания и успеваемости / О. Ю. Ермолаев, Т. Н. Марютина, Т. А. Мешкова // Воспитание школьника. – Москва, 1987. – С. 63–69.
10. Загальна психологія : курс лекцій / О. Скрипченко, А. Долинська, З. Огороднійчук та ін.– К. : «Вища школа», 1997. – 435 с.
11. Запорожець О. В. Психологія / О. В. Запорожець. – М. : «Радянська школа», 1967. – 224 с.

12. Крайг Грейс. Психология развития / Грейс Крайг. – Санкт-Петербург : Издательский центр «Питер», 2000. – 646 с.
13. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія (розвиток дитини від народження до 17 років) : навч. посібник. – 5-те видавництво / І. Ю Кулагіна. – М. : Видавництво УРАО, 1999. – 358 с.
14. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики : учебное пособие / В. А. Липа. – Донецк : Лебідь, 2002. – 432 с.
15. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции / В. А. Липа. – Донецк : Лебідь, 2000. – 343 с.
16. Логопедия : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. «Дефектология» / Л. С. Волкова, Р. И. Лалаева, Е. М. Мастюкова и др. // Под ред. Л. С. Волковой. – М. : Просвещение, 1989. – 528 с.
17. Люблінська А. А. Дитяча психологія / А. А. Люблінська. – К. : «Вища школа», 1974. – 425 с.
18. Люблинская А. А. Детская психология : учебное пособие для студентов педагогических ин-тов. / А. А. Люблінська. – М. : «Просвещение», 1971. – 415 с.
19. Мартинюк Л. О. Урок розвитку уваги / Л. О. Мартинюк // Початкова освіта. – 2002. – № 3 (147). – С. 10
20. Марютина Т. М. О связи свойств внимания и успеваемости / Т. М. Марютина, Т. А. Мешкова, Н. В. Гавриш // Вопросы психологии. – 1988. – № 3. – С. 36–43.
21. Мухина В. С. Возрастная психология : феноменология развития, детство, отрочество : учебник для студ. вузов. – 5-ое изд., стереотип. / В. С. Мухина – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – 456 с.
22. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. 3-е изд. / Р. С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Психология образования. – 608 с.
23. 23. Общая психология : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Под ред. В. В. Богословского и др. – М. : «Просвещение», 1973. – 430 с.

24. Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога. – 2-е изд., дораб. / Р. В. Овчарова. – М. : «Просвещение», «Учебная литература», 1996. – 352 с.
25. Основы логопедии : учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. – М. : Просвещение, 1989. – 223 с.
26. Петровский А. В. Психология : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. / М. Г. Ярошевский . – М. : «Просвещение»: Издательский центр «Академия», 2000. – 512 с.
27. Поваляева М. А. Справочник логопеда / М.А.Поваляева. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. – 448 с.
28. Понятийно-терминологический словарь логопеда / Под ред. В. И. Селиверстова. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 400 с.
29. Практикум по детской логопедии : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / В. И. Селиверстов, С. Н. Шаховская, Т. Н. Воронцова, Ю. Г. Гаубих // Под ред. В. И. Селиверстова. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 272 с.
30. Практические упражнения для развития внимательности, памяти, сообразительности, логического мышления и чувства юмора // Все для учителя. 1997. – № 1. – С. 30.
31. Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина : В 2-х т. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2000. – т. 2. – 248 с.
32. Психологія : підручник для пед. вузів. / Під редакцією Г. С. Костюка. – 3-тє вид., доп. – К.: «Радянська школа», 1968. – 456 с.
33. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. // За ред. Ю. Л. Трофімова. – 3-тє видання., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 476 с.
34. Психологічний словник / За редакцією члена-кореспондента АПН СРСР В. І. Войтка. – К. : «Вища школа», 1982. – 196 с.

35. Разумникова О. М. Соотношение оценок внимания и успешности обучения / О. М. Разумникова, Г. И. Николаева // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 123–129.
36. Рутман Э. М. Исследование развития внимания в онтогенезе / Э. М. Рутман // Вопросы психологии. – 1990. – № 4. – С. 161–167.
37. Словарь психолога-практика / Сост. С. Ю. Головин. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. – 976 с.
38. Урунтаева Г. А. Практикум по дошкольной психологии : пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. / Г. А. Урунтаева, Ю. А. Афонькина. – М. : Издательский центр «Академия», т. 2. – 248 с.
39. Фридман Л. М. Психологический справочник учителя / Л. М. Фридман, И. Ю. Кулагина. – М. : «Просвещение», 1991. – 440 с.
40. Ушинский К. Д. Собрание сочинений / К. Д. Ушинский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1949. – т. 6. – С. 252.
41. Хохлов С. К. Как удержать внимание детей / С. К. Хохлов // Воспитание школьников. – 1997. – № 2. – С. 42–43.
42. Хрестоматия по вниманию / Под ред. А. Н. Леонтьева, А. А. Пузыря и В. Я. Романова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1976. – 295 с.
43. Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты) : учебное пособие для студентов высших и средних специальных педагогических учебных заведений: В 2-х т. – Т. 1. / под ред. Л. С. Волковой и В.И. Селеверстова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – С. 227–314.
44. Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты): учебное пособие для студентов высших и средних специальных педагогических учебных заведений: В 2-х т. – Т.2. / под ред. Л. С. Волковой и В. И. Селеверстова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – С. 3–131.

45. Шаграева О. А. Детская психология: теоретический и практический курс : учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / О. А. Шаграева. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 368 с.